

FIETSEN ONDER DE HEMEL

Hartelijk welkom op de eerste halte van onze tocht 'Fietsen onder de hemel'. Zo meteen verlaten we de stad en fietsen we in de mooie groene rand rond Mechelen. Onderweg maken we kennis met verdwenen abdijen en bijzondere kapellen-met-een-verhaal. Maar we houden ook halt bij een Romeinse en een prehistorische begraafplaats, een excentriek grafmonument, plekken van volksdevotie en legenden enzovoort. Veel van onze 'staties' zijn vergeten en verrassende plekken waar we in het gewone leven aan voorbijgaan. Of liever: fietsen. Hoe keken onze voorouders naar de hemel, naar wat volgens hen het leven op aarde overstijgt? Deze vraag houdt ons vandaag bezig. Veel fiets-, ontdekkings-, kijk- en luisterplezier! We beginnen bij de Brusselpoort.

Even praktisch: we volgen op onze tocht vaak het fietsknooppuntennetwerk met de bekende bordjes, maar wijken daar ook af en toe van af, omdat er iets bijzonders te zien is. Het is daarom erg belangrijk dat u het kaartje gebruikt. Daarop is de tocht uitgetekend.

1. BRUSSELPPOORT

Waar nu auto's rijden op de Mechelse vesten, dat is de ring om de stad, verrees in de dertiende eeuw een stevige stadsmuur met maar liefst twaalf poorten. Deze Brusselpoort werd oorspronkelijk Overste Poort genoemd en was de grootste. Onder keizer Jozef II werd de stadsmuur mét de poorten in 1781 afgebroken. De Brusselpoort bleef als enige overeind. Nu is het stedelijk museum over de stadsontwikkeling en archeologie van Mechelen er gevestigd.

Binnen de muren van een stad was je veiliger dan erbuiten. En om die veiligheid te bewaken staat in de poort een beeld van Maria. Zij is de beschermster van de stad en van haar muren en poorten. Zo'n beeld laat zien hoe in de middeleeuwen het hele leven doordrenkt was van het geloof. Overigens is het huidige beeld recent: het oude exemplaar bevindt zich in de Brusselse Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis.

Mechelen in de dertiende eeuw, dat was behalve een ommuurde stad ook een stad met binnen die muren nog veel open ruimte. Die combinatie van veiligheid en ruimte maakte van Mechelen een aantrekkelijke stad om er kloosters of bijvoorbeeld een begijnhof te vestigen. Een van de eerste ordes die dat deden waren de franciscanen of minderbroeders. Vandaag de dag herinneren, behalve wat er soms nog te zien is, vooral straatnamen aan de oude religieuze instellingen, zoals de Minderbroederstraat en de Zwartzustersvest.

We hebben het hier over de dertiende eeuw, lang vóór het aartsbisdom. Dat werd pas in 1559 gesticht. Vrijwel onmiddellijk ná die stichting waren er ook in Mechelen beeldenstormen en godsdiensttroebelen. Abdijen en kloosters die tot op dat moment buiten de stadsmuren lagen, zochten voortaan binnen de stad hun plek. Samen met de aantrekkingskracht van het aartsbisdom zorgde dat vanaf het eind van de 16de eeuw voor een nog intensere religieuze aanwezigheid in de stad.

Ook in de rand van Mechelen zijn er tal van sacrale plekken. Die verkennen we op deze fietstocht. We verlaten nu de stad, om er straks naar terug te keren.

2. KLOOSTER VAN LELIËNDAAL

Het is nauwelijks te geloven, maar aan de andere kant van de Zenne stond ooit een indrukwekkend en bloeiend klooster, met alles erop en eraan: een kerk, de kloostergebouwen, een gastenverblijf en een boerderij. De tekening toont hoe het klooster er zou uitgezien hebben. Als u heel goed kijkt, ziet u in het landschap een wit stipje. Het is een kapelletje (zie foto) en het staat waar het klooster stond.

Leliëndaal was de mooie naam van het complex. Het klooster werd in 1231 gesticht, maar brandde in 1580 volledig af tijdens de godsdienstoorlogen. De norbertinessen, zo heetten de zusters, vluchtten na wat omzwervingen binnen de veilige stadsmuren van Mechelen. Twee eeuwen later werd ook dat klooster afgeschaft. Aan de bekende winkelstraat de Bruul is een deel van de oude kloostergebouwen blijven staan. De kerk is vandaag de dag een jezuïetenkerk en in de gebouwen zijn onder meer kantoren en een horeca-uitbating gevestigd.

Terug naar Leliëndaal, hier aan de Zenne, waar bij opgravingen de funderingen van de kloostergebouwen zijn teruggevonden. Zoals veel kloosters werd ook dit gebouwd in de natte gebieden bij een rivier, de zogeheten 'beemden'. Die werden enkel gebruikt werden om de koeien te laten grazen en hooi te maaien als diervoer voor de winter. Beemden waren vaak 'gemeen gebied', zoals dat heette: niemand was er eigenaar van. Daarom waren het geschikte plekken om er kloosters en abdijen te bouwen. De norbertinessen van Leliëndaal kregen in 1231 de toestemming om hun klooster te stichten van de benedictinessen van Kortenberg, lange tijd de machtigste abdij in deze streek.

Kloosters als Leliëndaal voorzagen in hun eigen onderhoud. De zusters haalden hun inkomsten uit grond die ze van adellijke families kregen, uit giften van welgestelde gelovigen, maar bijvoorbeeld ook van het visrecht in de Zenne, een soort tol. Landbouwers droegen een deel van hun opbrengst af aan het klooster: de zogeheten tienden, een vorm van belasting. Met het geld kochten de norbertinessen weer nieuwe gronden en hoeven in de wijde omgeving. Ze verkochten in de 16de eeuw bijvoorbeeld ook lijnwaad en gasten betaalden om in het klooster te overnachten.

.....

3. LEEST, PAROCHIEKERK, KERKHOF, PASTORIE

De Sint-Nicolaaskerk hier in Leest, de pastorie (zie afbeelding) en het kerkhof vormen samen met de dorpskern rond het plein een mooi geheel. U leest eruit af hoe het katholieke geloof in zo'n kleine gemeenschap letterlijk een centrale plaats innam. Vaak is die plaats al in de middeleeuwen vastgelegd en bleef ze ondanks plunderingen en branden, uitbreidingen en modernisering en geloofsafval dezelfde. We bekijken het geheel in chronologische volgorde: eerst de kerk, dan de pastorie en tot slot het kerkhof.

Hoe begint eigenlijk het verhaal van een parochie als die van Leest, en vele andere? Met een abdij die het initiatief neemt en met een bisschop die daar zijn zegen voor geeft. Lange tijd was in Leest de machtige abdij van Kortenberg de eindverantwoordelijke en benoemde zij bijvoorbeeld de pastoor.

De oudste sporen vindt u in de onderbouw van de kerktoren. Zoals bij de meeste kerken staat die in het westen. De witte zandsteen onderin is vermoedelijk een restant van een oude romaanse kerk. We weten dat de parochie Leest ouder is dan 1129, want van dat jaar dateert het oudste document. De huidige Sint-Nicolaaskerk is vooral een gebouw uit de jaren 1850, maar met sporen van oudere voorgangers.

De pastorie is een typische pastorie uit de volle achttiende eeuw, in een klassieke stijl die tot op vandaag vaak wordt nagebootst. De deur staat in het midden en er sluit een gang op aan die van voor tot achter loopt. Links van die gang liggen de ontvangstkamer en de woonkamer, en rechts het bureau en de keuken. Wat we nu zien, is het resultaat van een ingrijpende verbouwing in de 19de eeuw. Aanvankelijk liep er ook een gracht rond de pastorie, maar die werd in diezelfde 19de eeuw gedempt. Zoals bij de kerk is het verhaal van de pastorie veel ouder dan wat we nu zien: we weten dat de voorganger van het huidige gebouw in 1628 is opgetrokken, en dat een nog oudere voorganger door brand is vernield. Die twee gebouwen stonden niet op dezelfde plaats, maar dichterbij de kerk.

We nodigen u tot slot graag uit om het kerkhof te bezoeken, een waardevol en beschermd geheel. Het is ommuurd en tegen de kerkhofmuur staat een rij knotlinden. Dat geeft een besloten sfeer. Het verhaal van het kerkhof begint met de oudste grafstenen uit 1801; u vindt ze in de koor-muur van de kerk. Gaat u op deze plek van bezinning vooral op zoek naar allerlei symbolen van leven en dood, en van de christelijke hoop op verrijzenis.

Twee voorbeelden: een gevleugelde zandloper waarschuwt ons dat de tijd verglijdt, maar je kunt zo'n zandloper ook omkeren, en dan verwijst hij naar de wederopstanding. Brandende toortsen van hun kant houden de vurige hoop op het eeuwige leven... levend. Het meest monumentale graf op het kerkhof is de kapel van de bekende familie van industriëlen Empain; ze dateert uit 1880.

.....

4. SINT-JOZEFKAPEL

Tot nu toe maakten we op onze tocht kennis met een stadspoort, een verdwenen klooster en een kerk met haar omgeving. Met andere woorden: met gebouwen van overheden en van het instituut kerk. Dit is de eerste kapel waar we bij stilstaan en hier krijgt het gewone kerkvolk het woord. Vlaanderen is bezaaid met kapellen. Ze zijn gewijd aan Maria of andere heiligen, en ze werden opgericht door individuen, families, wijken of parochies. Het zijn tot op vandaag voorbeelden van volksdevotie.

Kapellen stellen het geloof op allerlei plekken in het landschap zichtbaar aanwezig. Als een soort stenen handtekening. Niet toevallig zijn veel kapelletjes dan ook gebouwd tijdens de Contrareformatie, toen de katholieke kerk in de zeventiende eeuw volop aan image building deed, letterlijk. Deze Sint-Jozefskapel uit 1701 is opgericht door de parochianen. De tekening toont hoe de kapel er eind 18de eeuw zou hebben uitgezien. Haar betonnen omhulsel kreeg ze pas in 1977.

Kijkt u even naar de ligging van de kapel. De recente lintbebouwing maakt het niet makkelijk om het ons voor te stellen, maar we bevinden ons in elk geval bij een splitsing. De Sint-Jozefskapel stond inderdaad op de grens tussen het dorp Leest en een zeer uitgestrekt, eeuwenoud akkergebied: de kouters. Verder naar het westen lagen de zogenaamde woeste gronden: veelal ruig heidegebied waar de herders hun schapen liet grazen en mensen hout sprokkelden. Dat niemandsland was het werkterrein van struikrovers, dwaallichten en andere ongenode gasten. Kapellen in zo'n grensgebied dienden dan ook om bescherming af te smeken voor de dieren, de oogst en de mensen.

Leest was een landbouwgemeente. Vandaar de ploegende boer boven de deur, die is aangebracht in 1977. Binnen vervangen de huidige plaasteren beelden de oorspronkelijke houten exemplaren. Die staan nu in de kerk van Leest, op een veiligere plek. Het altaar van de kapel stond oorspronkelijk in de zijbeuk van de kerk.

5. KAPEL VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN 'T HOFLAND

Na de Sint-Jozefskapel in Leest is dit de eerste Mariakapel op onze weg waar we halt bij houden. Haar officiële naam is 'kapel van Onze-Lieve-Vrouw van 't Hofland' en ze dateert uit 1774. We bevinden ons op het grondgebied van Tisselt en dit is het meest westelijk gelegen punt van onze hele route.

'Hofland' is hier een ander woord voor akkerland. We staan inderdaad midden in de akkers, als we tenminste hét succesproduct van de 20ste eeuw even vergeten: de autoweg. Zo'n akkerkapel diende om bescherming af te smeken voor de oogst. Geen enkele kapel staat op een lukrake plek. Altijd is er een motief.

Misschien wel het meest opvallende aan deze kapel is... de stoere lindeboom, waar ze bijna tegenaan is gebouwd. Ook dat is geen toeval: de stenen kapel staat op een plek waar al veel langer een boomkapel was, een bescheiden constructietje met een Mariabeeld.

En het verhaal is nog niet af: waarschijnlijk mogen we nog verder teruggaan in de tijd. Al bij de Kelten – dat wil zeggen: vóór het christendom – was de linde een boom die bescherming bood tegen allerlei kwaad! We mogen dus zeggen dat het christelijke volksgeloof met déze kapel op déze plek een oud, voorchristelijk geloof voortzet. Er is een ononderbroken tijdlijn van enkele duizenden jaren...

Zelfs de betonnen weg heeft die lijn niet verbroken. Mensen uit de buurt blijven zich om 'hun' kapel bekommeren.

.....

6. KAPEL VAN ONZE-LIEVE-VROUW TEN DOORN

We ontmoetten op onze tocht al een kapel die parochianen op een kruispunt hebben opgericht, de Sint-Jozefskapel in Leest, en in Tisselt zagen we een Mariakapel bij een oude lindeboom. Bij alle twee baden mensen om bescherming voor de oogst, hun dieren en zichzelf. Déze Kapel van Onze-Lieve-vrouw ten Doorn brengt een ander bekend verhaal: het verhaal van een mirakelbeeld.

We duiken in het archief van de Sint-Amandusparochie. Ergens in de 16de eeuw, vertellen de oude documenten, zag

een oude gelovige man in Heffen een beeltenis van Maria verschijnen tussen de takken van een doornboom. De boom droeg sindsdien permanent bloemen. Na een tijdje werd ter herinnering aan dit mirakel een houten Mariabeeld in de boom geplaatst. We schrijven dan 1599. Het beeld trok volop bedevaarders aan en het werd in een kapel gezet, die bij de boom werd gebouwd. Vooral zwangere vrouwen kwamen hier bidden om een voorspoedige geboorte.

In 1643 wordt de oude kapel afgebroken en is er privékapitaal voor de bouw van een nieuwe: dat is de huidige kapel. Ze staat op een kunstmatig terras en heeft een barokaltaar. Omdat de weg is rechtgetrokken, staat ze niet langer op een kruispunt, zoals haar voorganger. Bij de inwijding werd het beeld van Maria in processie naar de nieuwe kapel gedragen. De Sint-Amandusparochie van Heffen zou het gebouw onderhouden, zo was de afspraak.

En zo geschiedde. De kapel staat er tot op vandaag en zal worden gerestaureerd onder toezicht van de Stedelijke Dienst Monumentenzorg, een eeuw na een eerste ingrijpende restauratie in 1906. (de tekening toont de toestand van de kapel in de achttiende eeuw.) Al eeuwen zijn kapellen erg kwetsbaar voor diefstallen en vandalisme. Omdat men de kapel van OLV ten Doorn toch toegankelijk wilde houden, koos men voor een afrastering in glas ter bescherming van het altaar.

Let op! Over ongeveer 800 meter moet u kiezen of u de langere of de kortere fietsroute zal volgen. De langere versie is ongeveer 43 kilometer lang, de korte zowat 28 kilometer.

In de twee gevallen volgt u de weg tot in de dorpskern van Heffen. Voor de lange route gaat u daar bij de Zennedijk naar links, richting Rumst. Wenst u iets minder ver te fietsen, dan slaat u op dezelfde plaats rechtsaf en steekt de Zenne over.

7. WARANDE – DEN BERG

Hier op de Warande of 'Den Berg' werden archeologische ontdekkingen gedaan die nauw met elkaar samenhangen. Al in 1939, maar ook nog heel recent, nog vond men sporen van Romeinse brandrestengraven (foto), waarover zo meteen meer, en in 1969 trof men een urne aan. Om die vondsten te begrijpen moeten we weten hoe Romeinen met hun overledenen omgingen. U ziet er niets meer van, maar het verhaal van deze Romeinse begraafplaats kunnen we wel nog brengen.

Romeinse doden werden verbrand, gecremeerd, een praktijk die in onze streken ook al vóór hun komst algemeen verspreid was. Cremeren gebeurde door het lichaam op een grote brandstapel te leggen. Vaak werd die opgetrokken boven een kuil. De brandstapel werd in brand gestoken, na een tijdje stortte de constructie in en viel alles in de kuil, ook de resten van de overledene. Die kuil werd vervolgens netjes gedicht. Dit noemen wij vandaag de dag een brandrestengraf. Archeologen herkennen deze graven aan de grote hoeveelheid houtskool, de verbrande botresten en de roodgebrande aarde aan de randen van de kuil. In andere gevallen werden de verbrande botresten verzameld in een urne – meestal was dat een aardewerken pot – en vervolgens bijgezet in de grafkuil.

De veraste overledene kreeg soms ook voorwerpen mee in het graf die hij na de dood nog nodig kon hebben. Vaak was dat wat overbleef na een maaltijd tijdens het begrafenisritueel, de 'Romeinse koffietafel' zou je kunnen zeggen: eten, drinken, servies. Maar het ging ook om sieraden, wapens én... een muntstuk. Daarmee kon je de veerman betalen die je over de rivier van de onderwereld zette.

Vanaf de derde eeuw maakte crematie hoe langer hoe meer plaats voor lijkbegroaving. Dat heeft alles te maken met de verchristelijking.

.....

8. BETHANIËNKLOOSTER EN SINT-LAMBERTUSKAPEL

Op deze plek stonden tot aan de godsdiensttroebelen van de jaren 1570 een klooster en een kapel. Alle twee zijn ze in die onrustige tijd verwoest. Dat verhaal hebben we op onze tocht al eerder gehoord. En ook het vervolg klinkt bekend: de zusters van het klooster van Bethanië vestigden zich na de verwoesting van hun gebouwen binnen de stadsmuren, tot ze twee eeuwen later ook daar werden verdreven. Het klooster werd... een brouwerij.

Hier herinnert alleen de straatnaam nog aan het Bethaniënklooster (afbeelding). Dat stond rechts van het huidige keerdok, vlak buiten de middeleeuwse stadsmuur, en het werd bewoond door – even diep ademhalen – de reguliere kanunnikessen van Sint-Augustinus van de congregatie van Windesheim, zusters van een behoorlijk hoge sociale komaf. Dat was ook te zien aan de riante gebouwen. Al bij al stond hun klooster er niet veel langer dan een eeuw: het werd officieel pas in 1440 gesticht.

Vlak bij het klooster stond de Sint-Lambertuskapel. Volgens het verhaal zou daar de heilige Lambertus gepreekt hebben. De Maastrichtenaar Lambertus was in de zevende eeuw een van de grote missionarissen die in Brabant, Limburg en Antwerpen actief was. En dus kwam hij ook in het Mechelse, net als zijn oudere collega Rumoldus of Rombout iets vroeger. Rombout was dan weer uit Ierland afkomstig, zoals wel meer van de oudste missionarissen in de Lage Landen. Net als de meeste heiligen kon je Lambertus met een specifiek doel aanroepen. Hij is de zogeheten 'schutpatroon' van boeren, chirurgen en tandartsen, én van lammetjes. Dat laatste komt door zijn naam: Lam-bertus.

Wie dat wil kan hier de stad weer binnenrijden. U kiest in dat geval voor een korte tocht.

9. LAZARUSKAPEL

Kent u het woord 'akkerzieken'? Akkerzieken waren leprapatiënten die niet terecht konden in een leprozenhuis in de stad. Zij woonden in huisjes of hutten op het platteland, vandaar hun naam. Het ensemble dat we op déze plek in Rumst zien, is als geheel uniek in Vlaanderen: dit is een plaats waar de akkerzieken uit het hertogdom Brabant samenwoonden. Er staat een kapel, er is een leprozenhuis en er zijn zogeheten lazaretten, huisjes voor melaatsen. Het geheel is een beschermd en intussen ook gerestaureerd monument, en terecht. Het staat niet toevallig in the middle of nowhere...

Het verhaal begint met een soldaat van de Bourgondische hertog Karel de Stoute die uit Rumst afkomstig was: Pieter Vandercruyse. Toen Vandercruyse na een campagne terugkeerde als melaatse, werd hij uit de gemeenschap gestoten, zoals dat toen ging. Om toch zijn geloof te kunnen belijden, liet Pieter in 1460 een kapel bouwen ter ere van de heilige Lazarus, de patroonheilige van de melaatsen.

Zeventig jaar later hebben documenten het ook over het leprozenhuis, waar patiënten werden verpleegd, en over de lazaretten. Er waren in dat jaar 110 melaatsen. Er was toen ook al een Confrerie der Melaatsen opgericht die de belangen van de akkerzieken behartigde. De statuten van de confrerie verplichtten de leprozen bijvoorbeeld om op 15 augustus, het feest van Maria Hemelvaart, in de kapel aanwezig te zijn. Melaatsen moesten overigens wettelijk permanent een grauwe mantel met een kap dragen en een zwarte vilten hoed met lederen boorden. Wanneer ze gingen bedelen, moest hun klepper van vijftig meter ver hoorbaar zijn.

Aan het eind van de 16de eeuw kreeg de kapel haar huidige vorm, maar daarna kwijnde het 'Lazarusdorp' weg en verkeerde ze in een bedenkelijke toestand. De confrerie bleef bestaan tot in de achttiende eeuw, maar toen was melaatsheid als ziekte al sterk teruggelopen. De Lazaruskapel had intussen haar actieradius verruimd tot mensen met huidkwalen. Tot op vandaag vindt rond 15 augustus een bedevaart plaats naar de kapel.

.....

10. ABDIJ ROOSENDAEL

“Na Mechelen is Roosendael de merkwaardigste plaats in de omgeving.” Aan het woord is iemand die het kan weten: graaf de Ferraris, de man die de Oostenrijkse Nederlanden in kaart bracht. Hij deed dat in de jaren 1770. De graaf kon niet weten dat twintig jaar later de abdij Roosendael niet meer zou bestaan. Nog wat later zou het grootste deel van de rijke abdij gesloopt worden.

We moeten hier dan ook twee verhalen vertellen, in het nog altijd betoverend mooie domein Roosendael. Of misschien zelfs drie: het verhaal van de abdij, het verhaal van de 19de en 20ste eeuw, én het opmerkelijke verhaal van Roosendael vandaag.

We hadden het op deze fietstocht al een paar keer over de dertiende eeuw in en rond Mechelen. Ook de cisterciënzerinnenabdij Roosendael is toen gesticht, en wel in de jaren 1220. Uit die periode dateren nog slechts enkele resten van de muur rond het domein. Het verhaal van de abdij is klassiek: ze groeit, ze verwerft gronden en inkomsten, en ze wordt een belangrijke factor in de streekontwikkeling. Even klassiek zijn de verwoestingen in de tweede helft van de 16de eeuw: Roosendael wordt dan ongeveer platgelegd, en de zusters vluchten naar Mechelen. Het duurt een eeuw tot er een splinternieuwe abdij stond (afbeelding), en nog eens een eeuw later – we zijn dan al in de tijd van graaf de Ferraris, de jaren 1770 – worden het poortgebouw en het koetshuis opgetrokken. Die staan er nog altijd en zijn recent gerestaureerd. Om u een idee te geven: de abdij bezat in de 18de eeuw ongeveer duizend hectare grond...

Deel 2 van het verhaal begint ook op welbekende wijze: in de Franse tijd wordt de abdij afgeschaft, opgekocht en goeddeels gesloopt. Het domein komt in privéhanden en wordt enkele keren verkocht. Wat we vandaag zien, dateert vooral uit de 19de eeuw. Dat is zeker ook het geval voor het landschapspark, met zijn rijke collectie bomen en zeldzame planten. Waar vroeger het gebouw van de abdis stond, verrees een kasteeltje, maar dat werd in de Eerste Wereldoorlog op zijn beurt verwoest. En waar het gastenkwartier van de abdij stond, staat nu het zogeheten 'landhuis', dat is gebouwd als buitenverblijf.

Deel 3 van ons verhaal speelt zich nu af. Vandaag de dag wordt Roosendael voorbeeldig en duurzaam beheerd, met veel respect voor de geschiedenis en voor de combinatie 'natuur' en 'bouwkundig erfgoed'. Die maakt Roosendael uniek. Het domein is beschermd, de gebouwen zijn gerestaureerd, Roosendael is toegankelijk voor fietsers en wandelaars, en er is onder meer een jeugdverblijfcentrum gevestigd.

Genoeg om u op ontdekking te laten gaan!

11. GRAFMONUMENT YSEBRANT DE LENDONCK

1929. De 44-jarige burggraaf Hubert Ysenbrant de Lendonck laat op de begraafplaats van de Elzestraat de kunstrots optrekken die nog altijd de gemoederen beroert. U kunt letterlijk niet naast dit gigantische en intrigerende familiegraf kijken. Het is even zonderling als zijn bouwheer. Die woonde in Portugal, Amerika en zijn geboorteplaats Sint-Katelijne-Waver.

De devote Hubert Ysenbrant de Lendonck was een schatrijke weduwnaar, die hertrouwde met een veel jongere vrouw. Net in die periode laat hij dit bouwsel optrekken. Niemand weet waarom precies: het graf van de burggraaf stond eerst 25 jaar leeg. Het telde zomaar even dertig plaatsen en wat uiterst merkwaardig is: je werd er niet liggend maar staand begraven! Er is één uitzondering op deze regel: de bouwheer zelf, die tot op vandaag in de centrale grafkamer begraven ligt. Hij was het middelpunt.

Dit is een hoopvol en godvruchtig grafmonument. Het wordt bekroond door een beeld van de verrijzende Christus én het is een open graf... net zoals het graf van Jezus op de dag van zijn verrijzenis. Binnen waren er ooit bontgekleurde wandschilderingen en suggereert het plafond een blauwe hemel met maansikkels en sterren. Wie het werk van de befaamde Catalaanse architect Gaudi kent, zal het effect herkennen.

Alle overleden familieleden die ooit in het monument van de excentrieke burggraaf hebben gerust, zijn intussen herbegraven. De familie, te beginnen met zijn tweede vrouw, volgde de burggraaf dus niet in zijn rare graf en ligt elders op het kerkhof. Alleen drie huisbedienden houden Hubert Ysenbrant de Lendonck tot op vandaag gezelschap. Het graf, dat aan het vervallen was, is sinds 2007 beschermd en ging begin 2009 in de steigers voor een grondige restauratie.

Maakt u van de gelegenheid gebruik om deze katholieke begraafplaats uit 1888 te bezoeken. Ze telt veel fraaie graven, met een schat aan symboliek. Wist u bijvoorbeeld dat de altijd groene klimplant klimop een symbool is van het eeuwig leven én van huwelijksrouw? Dat laatste komt omdat klimop zich stevig vasthecht...

12a. PREHISTORISCHE 'GRAFHEUVELS'

We kijken uit op het Dorstveld, de grens van de Dijlevallei, en we bevinden ons tussen de Mechelse wijk Nekkerspoel en de gemeenten Bonheiden en Muizen. Zowat tienduizend jaar geleden kreeg de Dijle de loop die hij nog altijd volgt. Iets sacraals ziet u hier niet, maar het is er wel degelijk.

Er zijn in dit gebied namelijk belangrijke archeologische vondsten gedaan, die bewijzen dat Nekkerspoel zeker in de prehistorie al bewoond was, ondanks het natte, moerassige en dus moeilijk bewoonbare

gebied. Archeologen hebben sporen van hutten en zelfs een heuse kano (afbeelding) aangetroffen. Hier moet dan ook een nederzetting zijn geweest.

Ook voor het sacrale leven is dit een plek met geschiedenis. In het gebied waar we op uitkijken, zijn in de jaren 1970 zeven cirkels aangetroffen met een diameter van vijf meter. Het zijn sporen van grafheuvels uit de ijzertijd, dat zijn de eeuwen voor de komst van de Romeinen in 57 v.Chr. De heuvels zelf zijn verdwenen maar dankzij luchtfoto's weten we waar ze stonden. Met het blote oog kunt u dat niet zien.

In de ijzertijd werden doden begraven op een iets hoger stuk land, in dit geval de hogere rand van de Dijlevallei. De plaats van de graven werd aangeduid door kunstmatige heuvels, een soort monumenten zeg maar, goed zichtbaar voor wie op de rivier langs voer. Mensen hadden dankzij de graven een gevoel van verbondenheid met de gestorven voorouders, zonder dat die graven een 'naam' hadden. En ze hadden nóg een functie: voor de latere generaties waren de graven een teken dat dit hún gebied was. Het waren een soort eigendomsbewijzen.

Over de grafheuvels deden later allerlei legende de ronde. Zo zouden er alvermannetjes in hebben gewoond, een soort dwergachtige aardmannetjes. Naar de rest van het verhaal kunt u al fietsend luisteren, maar het kan natuurlijk ook op deze plek.

12b. LEGENDE NEKKER EN HEILIGE ROMBOUT

We reden zo-even door de Mechelse stadswijk Nekkerspoel. In die mooie naam zit een prachtig verhaal verscholen. Eerst het tweede element van die naam: 'poel'. Dit gebied bij de Dijle, ten zuiden van Mechelen, is van oudsher zompig en waterziek, zoals we al zeiden. Er wonen en aan landbouw doen was moeilijk, maar toch hebben mensen zich hier van oudsher gevestigd.

'Nekker', dan. Dát deel van de naam is een kwaadaardige watergeest van de Germanen. Je kon nekkers of nikkers in moerassige streken tegen het lijf lopen, zoals hier. Zij veranderden voortdurend van gedaante, ze vielen mensen lastig en ze waren volgens sommigen ook verantwoordelijk voor de typische moeraskoorts die geregeld opdook.

De legende gaat verder. Toen in de zevende eeuw de latere patroonheilige van Mechelen, de Ier Sint-Rombout, in Mechelen aankwam, trof hij naar verluidt de inwoners van Nekkerspoel aan terwijl ze dansten rond een beeld van de Nekker. Even voordien zou de heidense kwelduivel geroepen hebben dat zijn rijk bijna uit was, omdat een vreemdeling hem zou verdrijven.

Ze hebben het alletwéé gehaald: er kwam een Sint-Romboutskapel op de plaats van het heidense beeld, naast een waterput waarvan het water bescherming bood tegen Nekkers moeraskoorts. Maar ook Nekker zelf is blijven leven in verhalen over kwaadaardige wezens die allerlei gedaanten aannemen.³

13. MUIZEN, PAROCHIEKERK, SINT-LAMBERTUSKERK, MUYSENKLOOSTER

We zijn in Muizen, vlak bij de Dijle, de voorlaatste halte op onze tocht. U kijkt naar de parochiekerk, een modern gebouw uit de jaren 1960 van architect Leon Engels en met beeldhouwwerk van Rik Poot. Maar naast de nieuwe kerk staat nog een eenzame oude toren. Het is de vierkante, zandstenen toren van de Sint-Lambertuskerk. Die werd in november 1944 door geallieerde oorlogsbommen vernield, zoals veel gebouwen in Muizen, dat een strategisch belangrijk spoorwegenknooppunt was. Bij de kerk hoorde ook een grafveld.

De kern van de toren gaat terug tot de tiende eeuw, en we kunnen zelfs nog verder teruggaan in de tijd: in 1949 zijn de fundamenten aangetroffen van een houten kerkje uit de achtste of negende eeuw, de tijd van de Merovingers en van Karel de Grote en zijn opvolgers. De patroonheilige, de Maastrichtenaar Lambertus, was in de zevende eeuw een van de grote missionarissen die in Brabant, Limburg en Antwerpen actief was, en dus ook in het Mechelse, net als zijn oudere collega Rombout of Rumoldus. De kerk in Muizen moet niet lang na Lambertus' dood zijn gebouwd. We zitten dan in de vroege middeleeuwen.

Ook in Muizen was er vanaf 1380, heel wat later dus, een tijdlang een klooster van cisterciënzerzusters (afbeelding), dezelfde orde als in Roosendaal. Daarvan resten alleen nog muren. Het complex is verwoest tijdens de godsdienstoorlogen in de jaren 1570, en de zusters trokken zich terug binnen de veilige stadsmuren van Mechelen. U herkent stilaan het verhaal. Vandaag de dag is het domein een prachtig natuureservaat aan de Dijle.

14. KAPEL ONZE-LIEVE-VROUW VAN HANSWIJK

God, Christus en Maria zijn voor gelovigen altijd, overal en voor iedereen werkzaam, maar op sommige plekken zijn ze extra actief. Dit is zo'n plek: we staan op de plaats waar volgens de legende in 988 een schip onverklaarbaar vastliep op de Dijle. Het kon pas verder varen wanneer eerst het Mariabeeld gelost werd én opgesteld in Hanswijk. Zo gaf Maria de wens te kennen dat ze in Hanswijk wilde blijven, toen nog een buitenwijk van Mechelen.

Het beeld werd gelost en naar een kapel gebracht toegewijd aan de heiligen Lambertus en Catharina. Er ontstond een Mariadevotie rond. Driehonderd jaar na het miraculeuze aanmeren van Maria werd Hanswijk een zelfstandige parochie. De eredienst werd toevertrouwd aan de zogeheten 'dalscholieren' van Zoutleeuw, een zijtak van de cisterciënzers. Zij bouwden een klooster en in 1381 kwam er ook een nieuwe kapel.

Maar hoe komt het dat het mirakelbeeld zich vandaag de dag in de stad bevindt, in de wonderlijke Hanswijkkerk? In de 16de eeuw worden het Hanswijkse klooster én de kapel op de plek waar we nu staan verwoest: eerst was er de gigantische ontploffing van de Mechelse Zandpoort, en vervolgens de strijd tussen de troepen van de Spaanse hertog Alva en Willem van Oranje. Gelovigen zijn met het beeld Mechelen binnengevlucht. Daar werd een nieuwe kerk en klooster gebouwd, en wat later alweer een nieuw kerkgebouw. Dát is de huidige kerk van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk geworden. Op 10 mei 1663 werd daarvan de eerste steen gelegd.

Wat we hier nu zien, is een eenvoudige kapel uit... 1913. Ze werd tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest, heropgebouwd en in 1960 weer ingezegend. De kapel staat op de plaats van het verdwenen klooster van de dalscholieren. De gevelplaat verwijst naar de legende van 988 over het miraculeuze Mariabeeld, intussen meer dan duizend jaar geleden. De spoorwegberm heeft de eeuwenoude band tussen het heiligdom en de Dijle doorgeknipt.

EPILOOGJE

Zo zijn we terug in de stad beland, en eindigt onze fietstocht in de rand van Mechelen. We hopen dat we u hebben verrast met mooie plekken en verrassende verhalen over hoe mensen sinds millennia omgaan met wat hen overstijgt. Graag tot een volgende keer voor weer nieuwe Mechelse Visioenen!

Tekstredactie: Patrick De Rynck

Foto's: © Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be

